

ÚVOD

Tento zväzok lexikálno-slovtovornej série Slovenského jazykového atlasu (OLA) predstavuje územnú diferencovanosť lexiky slovanských dialektov spojených s poľnohospodárstvom ako jedným z najstarších výrobných odvetví slovanských etník. V zmysle rozhodnutia Medzinárodnej komisie (MK) OLA o číslovani jednotlivých zväzkov jeho číslo nevyjadruje poradie v rámci doteraz vydaných zväzkov¹, ale zodpovedá sledu tém v Tematickej časti Dotazníka OLA (Вопросник Общеславянского лингвистического атласа, Moskva 1965).

Zväzok **Поľнохосподарство** je výsledkom práce medzinárodného autor-ského kolektívu. Jeho teoretická koncepcia sa formovala a spôsoby riešenia konkrétnych problémov súvisiacich s kartografickým spracovaním nářečových údajov sa ustalovali na pravidelných pracovných zasadnutiach MK OLA. Redakčný kolektív zväzku inšpirovali aj metodické postupy obsiahnuté v doteraz publikovaných zväzkoch.

Obsahom zväzku sú mapy, ktorých materiálovú bázu tvoria nářečové údaje z celého slovanského jazykového teritória, zozbierané v rokoch 1962 – 1990 priamym terénnym výskumom vo vybranej sieti bodov (podrobnejšie Общеславянский лингвистический атлас. Вступительный выпуск. 2-ое изд., Moskva 1994, s. 60 – 163). Na získanie informácií o lexikálnych, slovtovorných a sémantických javoch z tematického okruhu Poľnohospodárstvo boli zamerané otázky č. 470 – 705 Dotazníka OLA (s. 94 – 103) označené signatúrami L (lexika), Si (tvorenie slov) a Sm (sémantika). V tomto oddiele sa signatúra Sm uvádza iba ako sprievodná v časti otázok so signatúrami F (fonetika), FP (fonetika a prozódia) a FM (fonetika a morfológia), napr. F(Sm) 513 dynja, FP(Sm) 504 gorx, FM(Sm) 578 Nsg sémę, keďže otázky prvoplánovo zamerané na sémantické javy sú zahrnuté do samostatnej sémantickej kapitoly (Dotazník, s. 213 – 230). Z nej sa do tohto zväzku prevzala otázka SmF 3406 žito.

Na základe významovej blízkosti a vecnej súvislosti pomenovaných reálií, príznakov a javov možno napríklad lexémy zoskupiť do užších tematických okruhov nerovnakého rozsahu:

1) poľnohospodársky obrábaná pôda (otázky Sl 544 'поле, вспаханное и засеянное впервые', L 540 'пар, земля, которую не пахали в течении года', L 541 'земля, которую не пахали много лет', L 678 'луг, ровное, покровое травой пространство', L 470 'сад, участок земли, засеянный плодowymi деревьями и цветами', L 498 'огороженое место, где растут овощи'; sem sa z dôvodu sémantickej blízkosti prileňujú lexémy z kategoriálnym slovtovorným významom 'pole po zbere poľnohospodárskej kultúry' (otázky Sl 585 'поле, с которого убраны хлеба' (o. н.), Sl 586 'поле, с которого убрана рожь', Sl 592 'поле, с которого убрана пшеница', Sl 598 'поле, с которого убран ячмень', Sl 604 'поле, с которого убран овес', Sl 608 'поле, с которого убрана кукуруза', Sl 705 'поле, с которого убран картофель');

2) kultivácia pôdy (otázky L 543 'корчует' (корни деревьев), L 559 'навоз, натуральное удобрение', L 566 'валик земли, откладываемый плугом');

3) ovocné dreviny a ich plody (otázky Sl 479 'яблоня' (дерево, *Malus*), Sl 481 'груша' (дерево, *Pyrus*), Sl 486 'слива' (дерево, *Prunus*), L 495 'виноград' (*Vitis*), FSl 476 Nsg (j)abľko/-a, Sl 480 'груша' (один плод), Sl 485 'слива' (один плод), L 496 'гроздь, одна кисть плодов винограда');

4) zelenina a olejiny (otázky L 502 'капуста' (*Brassica oleracea capitata*), L 503 'свекла' (*Beta vulgaris*), L 508 'стручок' (напр., гороха, фасоли), L 510 'огурец' (*Cucumis sativus*), L 511 'тыква' (*Cucurbita pepo*), L 514 'помидор' (*Solanum lycopersicum*), L 518 'лук' (*Allium cepa*), L 519 'чеснок' (*Allium sativum*), Sl 521 'подсолнечник' (*Helianthus annuus*), L 689 'картофель' (*Solanum tuberosum*), L 690 'картофельная ботва');

5) obilniny, ich časti a ich vegetačné fázy (otázky L 582 'рожь' (*Secale*), Sl 587 'ржаная' (напр., солома), Sl 588 'ржаная солома' (*subst*), L 589 'пшеница' (*Triticum*), Sl 593 'пшеничная' (напр., солома), Sl 594 'пшеничная солома' (*subst*), L 595 'ячмень' (*Hordeum*), Sl 599 'ячменная' (напр., солома), Sl 600 'ячменная солома' (*subst*), L 601 'овес' (*Avena*), Sl 605 'овсяная' (напр., солома), Sl 606 'овсяная солома' (*subst*), L 607 'кукуруза' (*Zea*), L 609 'трещика' (*Fagopyrum*), L 610 'злаковые культуры, вместе взятые', Sl 611 'хлеба, которые сеют весной', Sl 612 'хлеба, которые сеют осенью', L 621 'цветет' (о хлебах), L 622 'зреет, спевает' (о хлебах), SmF 3406 žito, Sl 666 'один стебель соломы', Sl 669 'одно зерно хлеба'); na základe miesta výskytu rastliny sa k tejto podskupine pripája otázka L 613 'василек' (*Centaurea cyanus*);

6) úroda a jej ochrana (otázky L 624 'урожай', LSI 499 'чучело, которое ставят в огороде или в поле для отпугивания птиц', L 500 'пугает, вышугает страх');

7) krmoviny (otázky F 524 kopriva/kropiva, L 677 'клевер' (*Trifolium*), Sl 681 'один стебель травы');

8) činníctva a činnosti (otázky Sl 558 'человек, который пашет', Sl 577 'человек, который сеет', SIL 649 'мужчина, который жнет серпом', Sl 650

'женщина, которая жнет серпом', L 633 'косит' (траву косой), Sl 651 'мужчина, который косит косой', L 655 'молотит цепом', Sl 664 'мужчина, который молотит цепом', Sl 703 'мужчина, который копает землю' (лопатой, мотыгой), Sl 704 'женщина, которая копает землю');

9) názvy náradí, ich časti a vlastností (otázky F(Sm) 560 ořdlo и одно-корневые названия, L 561 'ручки плуга', L 563 'железная часть плуга, которая подрезает землю снизу', L 564 'часть плуга, которая откладывает землю на бок', L 565 'длинная часть плуга с крючком на конце', Sl 632 'палка, на которую насажена коса', L 653 'соломенный жгут, которым греблят сноп', L 654 'крепкий' (напр., о переясле), L 660 'цеп, орудие для ручной молотыбы', LSI 662 'часть цета, которую молотильщик держит в руке', LSI 663 'часть цета, которой бьют по колосьям', Sl 687 'палка грабель');

10) časové úseky spojené s jednotlivými poľnými prácami (otázky Sl 576 'время сеяния хлебов', LSI 625 'время, когда жнут и убирают хлеба', Sl 683 'время, когда косят траву на сено');

V oddiele Poľnohospodárstvo je popri 42 otázkach so signatúrou L a 5 otázkach so signatúrou LSI, resp. SIL až 39 otázok prvoplánovo zameraných na slovtovornú problematiku (FSl 476 Nsg (j)abľko/-a, Sl 479 'яблоня' (дерево, *Malus*), Sl 480 'груша' (один плод), Sl 481 'груша' (дерево, *Pyrus*), Sl 485 'слива' (один плод), Sl 486 'слива' (дерево, *Prunus*), Sl 521 'подсолнечник' (*Helianthus annuus*), Sl 544 'поле, вспаханное и засеянное впервые', Sl 558 'человек, который пашет', Sl 576 'время сеяния хлебов', Sl 577 'человек, который сеет', Sl 585 'поле, с которого убраны хлеба' (o. н.), Sl 586 'поле, с которого убрана рожь', Sl 587 'ржаная' (напр., солома), Sl 588 'ржаная солома' (*subst*), Sl 592 'поле, с которого убрана пшеница', Sl 593 'пшеничная' (напр., солома), Sl 594 'пшеничная солома' (*subst*), Sl 599 'ячменная' (напр., солома), Sl 600 'ячменная солома' (*subst*), Sl 605 'овсяная' (напр., солома), Sl 606 'овсяная солома' (*subst*), Sl 598 'поле, с которого убран ячмень', Sl 604 'поле, с которого убран овес', Sl 608 'поле, с которого убрана кукуруза', Sl 611 'хлеба, которые сеют весной', Sl 612 'хлеба, которые сеют осенью', Sl 632 'палка, на которую насажена коса', Sl 650 'женщина, которая жнет серпом', Sl 651 'мужчина, который косит косой', Sl 664 'мужчина, который молотит цепом', Sl 666 'один стебель соломы', Sl 669 'одно зерно хлеба', Sl 681 'один стебель травы', Sl 687 'палка грабель', Sl 683 'время, когда косят траву на сено', Sl 703 'мужчина, который копает землю', Sl 704 'женщина, которая копает землю' Sl 705 'поле, с которого убран картофель');

V tomto zväzku sú kartograficky spracované materiály každej z otázok so signatúrou L, LSI a Sl. K nim je na základe tematickej príbuznosti prileňovaná otázka F 524 kopriva/kropiva, pomocou ktorej sa okrem informácií o rozdieloch na fonetickú úroveň (porov. fonetické mutácie koreňa krop-, krap-, kpr-, prok-) a o ruských mikroareáloch z morfológickom znenou *кратива* → *кративе* zachytili aj lexikálno-slovtovorné varianty s koreňmi žig-, žiž-, žeg-, žež-, žę-, žyg-, žar-, žur-, pęrg-, pęřž-, stręk-, kol-, kost-².

Názvy kopr-iv-a, krOp-iv-a, krap-iv-ę, par-in-a, par-iv-a, par-j-av-ic-a, sę-par-en-ic-a, mok-r-ic-a sú motivované tým, že pri príprave na krmivo sa rastliny opárali vriacou vodou. Motivantom názvov žig-yl-j-av-a, žig-av-ic-a, žig-av-ęk-a, žiž-av-ęk-a, žiž-yl-j-av-ic-a, žęg-av-ęk-a, žęg-ux-a, žęg-uę-ęk-a, žež-a, žež-dl-iv-a, žyg-qt-j-ęk-a, žyg-un-y, žyg-ol-a, u-žyg-al-in-a, u-žyg-av-ic-a, žar-a, žur-ęk-a, pęrg-yl-j-av-a, pęřž-yl-iv-a, stręk-av-a, stręk-av-in-a, stręk-qt-j-ęk-a, kol-j-ux-a je vlastnosť rastliny vyvolávať ostrú páčivú bolesť. Názov kost-r-ik-a odráža skutočnosť, že rastlina, z ktorej sa v minulosti získavalo vlákno na výrobu hrubého plátna, obsahuje vysoké percento drevnatej hmoty (porov. Фасмер III, 773; ЭССЯ XI, 162).

Formuláciou otázky F 524 kopriva/kropiva je daný fakt, že mapa podáva iba približnú predstavu o lexikálno-slovtovornej diferencovanosti pomenovania rastliny *Urtica dioica* L. a o geografickom rozsahu zaznačených názvov. Nemôžno vylúčiť, že pod názvami s koreňmi žeg-, žig-, žiž- a pod. sa miestami rozumie druh *Urtica urens* L.

Aj keď na zistenie geografickej členitosti v sémantickej rovine boli v tomto oddiele Dotazníka OLA zamerané otázky (F(Sm) 483 ščępiti/(s)čępiti, FP(Sm) 504 gorx, F(Sm) 509 lupit, F(Sm) 513 dynja, F(Sm) 542 lędo, FM(Sm) 578 sęmę, F(Sm) 639 Isg praes sękq, na zostavenie sémantickej mapy sa dali využiť iba údaje získané otázkou F(Sm) 560 ořdlo, a to aj vďaka tomu, že ich bolo možné doplniť údajmi z otázok L 563 'железная часть плуга, которая подрезает землю снизу' a L 564 'часть плуга, которая откладывает землю на бок'. Podobne bol pri zostavení sémantickej mapy doplnený materiál otázky SmF 3406 žito, prevzatý z kapitoly Sémantická časť (Dotazník, s. 213 – 230), údajmi z otázok L 582 'рожь', L 589 'пшеница', L 595 'ячмень', L 607 'кукуруза', L 610 'рожь, пшеница, ячмень, овес и другие злаковые культуры, вместе взятые', Sl 611 'хлеба, которые сеют весной' a Sl 612 'хлеба, которые сеют осенью'.

¹ V tejto sérii OLA doteraz vyšli zväzky: Выпуск 1. Животный мир. Москва 1988; Выпуск 2. Животноводство. Warszawa 2000; Выпуск 3. Растительный мир. Минск 2000; Выпуск 8. Профессия и общественная жизнь. Warszawa 2003; Выпуск 6. Домашнее хозяйство и приготовление пищи. Москва 2007; Выпуск 9. Человек. Kraków 2009.

² Príhľava v časoch hladu slúžila ako požívatina a dodnes sa používa ako kŕmna rastlina, všeobecne známe sú aj jej liečivé účinky. Z jej vlákna sa v minulosti vyrábali hrubé plátna.

³ O zvončobesčajúom zřprie marovaných lexém a funkcii velkých písmen pozř Systema obščajaščej transkripcii.

oblasti s tureckou výpožičkou (patližan)-ъ. V opore o nemecký model vznikli v českých nářečích domáce názvy raj-ъsk-O jabl-ъk-o, raj-ъsk-O jabl-ъč-ъk-o, raj-ъč-ъ, raj-ъč-ъč-ъk-o a v časti slovenských nárečí lexémy raj-ъč-in-a, raj-ъč-ak-ъ.

V prípade snežnice, ktorej charakteristická reakcia na snežné svetlo podmienila vznik názvov s koreňom *snġn-* na celom slovanskom jazykovom teritóriu, demonštruje mapa jeho geografické členenie na základe rozdielnych slovtvorných modelov a slovtvorných prostriedkov. Podľa slovtvorných modelov sa severná časť slovanských jazykov člení na západný makroareál s derivátnymi typmi slovtvorný základ + slovtvorný sufix, zahŕňajúci ukrajinské, bieloruské a zslavian. dialekty, a východný, celoruský makroareál s derivátnymi typmi prefix + slovtvorný základ + slovtvorný sufix. S výnimkou slovinských a s nimi hraničiacich chorvátskych dialektov s názvami utvorenými len pomocou sufixov vymedzujú dialekty jslavian. oblasti oproti ostatným slovanským dialektom dvojkoreňové názvy typu *snġn-ъc-o-krġt-ъ*, *snġn-ъc-o-glġd-ъ*, *vġrt-i-snġn-ъc-o-e*, ktoré sú slovtvornými kalkami rovnocenných gréckych a talianskych názvov (porov. gr. *ψιτροπίου*, tal. *girasole*, *mirasole*).

Uvedené príklady majú za cieľ naznačiť rozličné druhy diferencovanosti slovanského jazykového priestoru. V celku materiály obsiahnuté v tomto zväzku svedčia o nerovnomernom členení dialektov – niektoré mapy prezentujú malý počet výrazne ohraničených areálov, na iných je členenie dialektov mimoriadne podrobné (porov. napr. mapy L 502 'кагуста' a L 690 'картофельная ботва'), ďalšie zase dokumentujú, že na veľkých dialektných oblastiach sa rovnaký význam vyjadruje dvoma i viacerými lexémami (porov. napr. mapy LSI 499 'чучело, которое ставят в огороде или в поле для отпугивания птиц' a L 541 'земля, которую не пахали много лет').

Veľký počet máp predstavuje opozíciu jednoslovné nominácie ~ opisné syntaktické konštrukcie (porov. napr. mapy SI 479 'яблоня', L 496 'гроздь, одна кисть плодов винограда', L 514 'помидор', L 563 'железная часть плуга, которая подрезает землю сзади, SI 586 'поле, с которого убрана рожь', SI 606 'овсяная солома', SI 611 'хлеба, которые сеют весной', L 613 'василек', SI 683 'время, когда косят траву на сено', L 690 'картофельная ботва' a i.). Kompozitá, v materiáloch zastúpené z celého slovanského jazykového priestoru, majú relatívne väčšiu koncentráciu vo vslovian. dialektoch (pozri napr. mapy LSI 499 'чучело, которое ставят в огороде или в поле для отпугивания птиц' a SI 703 'мужчина, который копает землю').

Súčasťou tohto zväzku sú mapy niekoľkých skupín slovtvorných javov združených na základe rovnakej slovtvornej kategórie a/alebo spôsobov nominácie: názvy ovocných stromov a ich plodov, názvy polí po zbere úrody, názvy slamy jednotlivých druhov obilia, názvy jariny a oziminy, názvy rúček pracovných nástrojov, názvy činiteľov. Rozdiely v slovtvorných formantoch alebo spôsoboch nominácie, predstavených na jednotlivých analytických mapách, zovšeobecňujúcim spôsobom podávajú syntetické slovtvorné a nominatívne mapy, ktoré tvoria osobitnú časť zväzku. Ich cieľom je nielen informovať o geografickom rozsahu slovtvorných formantov a nomináčnych typov, ale kartografickými prostriedkami zobrazit' aj stupeň ich produktívnosti (pozri napr. slovtvorné formanty činiteľských mien na m. 97 – 100). Jediná motivačná mapa v zväzku predstavuje rozdiely v motivujúcich príznakoch názvov nevädze (L 613 'василек', m. 94).

Okrem názvov vytvárajúcich areály rozmanitého rozsahu sú v materiáloch doložené aj jedinečné pomenovania. Obyčajne sú to archaizmy alebo slovtvorné inovácie. Na rozdiel od lexém uvedených v legende mapy za osobitnou značkou jedinečné slovtvorné varianty s rovnakým koreňom signalizuje na mape značka rovnakého geometrického tvaru s vpísanou hviezdíčkou, v prípade jedinečných lexém iba hviezdíčka. Morfológická interpretácia jedinečných názvov a v prípade jedinečných výpožičiek aj ich pôvod sa uvádza v komentárovej časti mapy. V súhrnnom indexe kartografovaných lexém upozorňuje na jedinečný výskyt názvu litera e (единичное название) za číslom mapy.

Mnohé mapy jednotlivých javov prinášajú bohaté informácie o inofajkových vplyvoch. Okrem iného dokumentujú, ako sa cudzie názvy včleňujú do morfológického a slovtvorného systému slovanských dialektov, ako ich ovplyvňujú pri pomenovaní nových javov jazykovými prostriedkami z vlastných zdrojov alebo ako pri preberaní nových pestovateľských postupov názvy cudzieho pôvodu vytláčajú domáce výrazy, resp. vyvolávajú posuny v ich sémantickú štruktúru (napr. v ruských dialektoch je nemecká výpožička (klever)-ъ rozšírená všeobecne, v časti ukrajinských a bieloruských dialektov existuje s domácim, miestami už zastaraným názvom kon-j-uš-in-a, na malom severoruskom nárečovom ostrove slovo (klever)-ъ vyjadruje význam 'pestovaná ďatelina', slovo хлѣб-ъn-ik-ъ význam 'divo rastúca ďatelina').

Informácie o výpožičkách obsiahnutých v jednotlivých mapách sú súhrnne predstavené na osobitných mapách výpožičiek z latinčiny, z románskych jazykov, z gréckeho jazyka, z nemeckého jazyka, z turko-tatárskych jazykov, z litovského, staroškandinávského, albánskeho a maďarskeho jazyka. Nemecké výpožičky sú rozšírené na celom slovanskom jazykovom teritóriu, ich vysokým počtom sa vyznačujú najmä lužičtina, poľština a slovinčina. Latinské výpožičky (spolu s istrorománskymi a dalmatorománskymi) sú častejšie v slovinských nárečiach a v nárečiach lokalít jadranskej oblasti, na vých. polovici jslavian. jazykovej zóny sú latinizmy sporadické. V vslovian. jazykovej zóne je ich počet minimálny (1 – 2 v bode), vytvárajú však súvislý areál, ktorý zahŕňa záp. časť českých nárečí, všetky poľské, bieloruské a ukrajinské dialekty, ako aj pás s nimi susediacich ruských dialektov. Gréckizmy sú najfrekvencovanejšie vo

vých. časti jslavian. dialektov, na vslovian. makrooblasti sú najpočetnejšie v ruských dialektoch. Turecké výpožičky sú doložené z dialektov všetkých slovanských jazykov okrem lužičtiny, ich vyšším počtom sa vyznačujú jslavian. dialekty s výnimkou slovinských. Výrazy (garbuz)-ъ, (garbuz)-a, (garbuz)-ik-ъ, (garbuz)-in-a, majúce pôvod v turkotatárskom slove *xarbus* (≈ perz. *xarbuza*), spájajú do kompaktného areálu ukrajinské, bieloruské a s nimi hraničiace ruské dialekty. Početnejšie talianske výpožičky majú slovinské dialekty a nárečia lokalít v jadranskej oblasti, talianskou výpožičkou (pomidor)-ъ, resp. jej slovtvornými variantmi sa vyznačujú vslovian. a poľské dialekty. Niektoré rumunské výrazy prenikli do záp. ukrajinských a do bulharských nárečí. Ucelený mikroareál nerovnako početných výpožičiek z maďarčiny tvoria iba východoslovenské nárečia s časťou susedných ukrajinských nárečí, skromné sú albánske výpožičky v južnosrbských nárečiach. Nárečia záp. Bieloruska prevzali niektoré názvy z litovčiny.

Poradie analytických máp v zväzku zodpovedá radeniu otázok v Tematickej časti Dotazníka OLA, sémantická mapa SmF 3406 žito, prevzatá z jeho Sémantickú časť, je umiestnená za m. 59 'хлеба, которые сеют осенью', ktorá uzatvára skupinu lexikálo-slovtvorných máp venovaných názvom obilia. Druhý oddiel mapovej časti zväzku tvoria syntetické slovtvorné a nominatívne mapy a tretí, záverečný, syntetické mapy výpožičiek. Terénne údaje získané odpoveďami na otázku F(Sm) 509 lupits sa uvádzajú ako nekartografovaný materiál. Zväzok završujú dva súhrnné indexy kartografovaných lexém – abecedný a retrográdny.

* * *

Rolnícky spôsob života bol od predhistórických čias základnou súčasťou materiálnej kultúry Slovanov, preto aj veľká časť lexiky z tohto tematického okruhu patrí do najstarších vrstiev základného slovného fondu všetkých slovanských jazykov. Zmeny v sémantickú štruktúre slovtvorných z praslovanského obdobia, domáce slová relatívne mladšieho dátá aj slová prevzaté z cudzích jazykov odrážajú tak rozvoj tradičnej poľnohospodárskej kultúry, ako aj hospodársko-spoločenské kontakty Slovanov s inými etnikami. Jazykovozemepisný pohľad na situáciu v dialektoch ako prirodzene sa vyvíjajúcich územných variantoch národných jazykov ponúka mnoho nových poznatkov nielen pre dialektológov a pre historickú jazykovedu, ale i pre výskum jazykových kontaktov, pre všeobecnú jazykovedu, sociolingvistiku, etnolingvistiku i samu etnológiu.

Zásady kartografovania

Kompletné jazykovozemepisné predstavenie mapovaného javu zahŕňa jazykovú mapu a index nárečových materiálov, obsahujúci odpovede na otázku v Dotazníku OLA. V zhode so zásadami prijatými MK OLA je mapa umiestnená na pravej strane a index materiálov na ľavej strane. Doplnujúce údaje sémantického alebo etnografického charakteru, týkajúce sa mapovaných slov, sa uvádzajú za indexom materiálov. Ak je index natoľko rozsiahly, že zabera dve strany, príslušná mapa sa uvádza znova a naopak, opakuje sa index, ak sa z technických dôvodov geografická situácia zobrazuje na dvoch mapách s rovnakým poradovým číslom, ale odlišným abecedným indexom.

Názov mapy je zhodný s názvom otázky v dotazníku OLA a je umiestnený v záhlaví legendy, za ním nasledujú písomné názvy mapovaného javu vo všetkých slovanských jazykoch. Mapované lexémy sa uvádzajú v zovšeobecnenej morfológickej transkripcii (porov. Система обобщающей транскрипции), ktorá umožňuje priradiť k jednej slovnéj forme rozmanité fonetické varianty lexémy. Takáto rekonštruovaná podoba slova je len hypotetická a nevzťahuje sa na konkrétnu vývinovú etapu. Informácie fonetického charakteru sa v legende podávajú iba pri nepravidelných fonetických zmenách. Výklad zmeny a jej areál nasleduje za príslušnou lexémou.

Na začiatku legendy stoja názvy slovanského pôvodu, zoskupené s ohľadom na totožný koreň, na konci legendy sú umiestnené cudzojazyčné výpožičky. Iba výnimočne umiestnenie výpožičky na začiatok legendy podmienil jej veľký geografický rozsah (napr. v legende k mape L 689 'картофель'). Neslovanská časť výpožičky sa uvádza v okrúhlych zátvorkách, slovanské afixálne morfémy nasledujú za zátvorkou. Číselný odkaz na pôvod výpožičky sa vysvetľuje v časti **ЗАИМСТВОВАНИЯ**. Predložka **из** signalizuje, že cudzie slovo bolo z pôvodného jazyka prevzaté bez formálnej zmeny, predložkou **от** sa vyjadruje, že výpožička je morfematicky modifikovaná.

Geografická diferencovanosť jednotlivých javov sa vyjadruje pomocou systému znakov. Hierarchia kartografických prostriedkov je bezprostredne zviazaná s hierarchiou zobrazovaných javov. Odlišnými geometrickými tvarmi sa zobrazujú rozdiely prvého stupňa (napr. rozdielne koreňové morfémy, rozdielne významy slova, odlišné motivačné príznaky a pod.), rozmanito členenou vnútornou plochou znaku sa vyjadrujú rozdiely v afixálnych morfémach názvov s totožným koreňom. Značka, vnútri ktorej je vpísaný iný geometrický útvar, informuje, že kartografovaná lexéma je kompozitum. Opakovanie rovnakej figúry vnútri značky obyčajne vyjadruje, že oproti dialektom s mapovanou lexémou v singulárnej forme stoja dialekty, v ktorých rovnaký význam vyjadruje plurálová podoba lexémy (napr. O cġp-ъ vo vslovian. a českých dialektoch ~ © cġp-y v poľských, lužických a slovinských dialektoch). Jednu značkou sa zväčša kartografujú aj dve jedinečné lexémy s rovnakým koreňom, ale odliš-

nými formantmi (napr. маѣ-ѣк-а, маѣ-ѣк-ъ na m. 74), pri značke reprezentujúcej viaceré jedinečné názvy s tým istým koreňom býva vyjadrenie *дериваты с корнем* (napr. na m. 30 sú pod jednu značku zahrnuté deriváty *съ-тег-ън-о, съ-тег-ън-а, тег-л-ѣ-а*). Jedinečné slovotvorné varianty kartografovaných názvov a jedinečné názvy kartografované hviezdíčkom sa uvádzajú v zovšeobecnej morfológickej forme v komentárovej časti legendy.

Opisné konštrukcie sa zobrazujú značkami s grafickým doplnkom (diakritikou) na vonkajšej strane – vľavo, ak ide o model *Adj* alebo *Part + Subst*, vpravo pri opisných názvoch typu *Subst + Subst* alebo *Subst + praep + Subst*, doľu pri konštrukciách typu *Subst + Inf* (napr. *ѣас-ъ сѣ-а-ти*). Pozícia ich komponentov (napr. *жит-ън-а солм-а ~ солм-а жит-ън-а; солм-а отъ рѣ-ен-и-а ~ отъ рѣ-ен-и-а солм-а*) sa pri kartografovaní neberie do úvahy.

Lomené zátvorky < >, ktorými sa signalizuje fakultatívnosť morfémy (pozri časť Система обобщающей транскрипции), sa v legende z priestorových dôvodov používajú aj pri skracovaní opisných názvov (napr. zápis *слів-ов-О* *дегв-о* <*дгв-о, стѣл-о*> v legende m. 7 treba čítať ako *слів-ов-О дгв-о, слів-ов-О дгв-о, слів-ов-О стѣл-о*; zápis *грон-о* <*грон-ѣк-о*> *вин-а* <*вин-о готд-а, вин-о-грон-а*> v legende m. 9 ako *грон-о вин-а, грон-ѣк-о вин-а, грон-ѣк-о вин-о-грон-а*.

Značka symbolizujúca názov a znak —, signalizujúci, že skúmaný význam v danom nárečí nemá názov, stoja naľavo od čísla lokality; konvenčné znaky ^o a ^v, odkazujúce na index materiálov, ako aj znak *, ktorý odkazuje na komentár, stoja napravo.

Čísla lokalít v záp. a sev. Poľsku, kde v dôsledku presídlenia obyvateľov po Druhej svetovej vojne došlo k zmišňaniu dialektov, sú na mapách umiestnené v elipse.

Práce na zväzku

Na príprave zväzku **Polnohospodárstvo** sa podieľali MK OLA, morfológická subkomisia a lexikálno-slovotvorná sekcia OLA, členovia všetkých národných komisií a členovia redakčnej rady. Na základe rozhodnutia MK

OLA bola zredigovaním zväzku a jeho publikovaním poverená Slovenská národná komisia OLA.

Členovia národných komisií: a) pripravili terénne údaje vybavené komentármi potrebnými morfológickej subkomisií pri interpretácii materiálu; b) overili autorské varianty máp a národných materiálov k mapám; c) zverovali počítačové spracovanie národných indexov; d) v rámci pravidelných zasadnutí MK OLA sa zúčastňovali na diskusiách o problémoch súvisiacich s kartografickým spracovaním jednotlivých javov.

Morfológická subkomisia na základe národných indexov vyhotovila morfológické legendy jednotlivých kartografovaných javov, ktoré tvorili východisko autorského vypracovania máp.

V rámci redakčných prác morfológické interpretácie väetkých mapovaných lexém zverovali a potrebné úpravy vykonali H. Jenč (legendy k m. 1 – 50), L. Králik a J. Siatkowski (väetky legendy). Národné indexy do elektronickej podoby prepísali A. Ferenčíková, M. O. Förröová a M. Chochol. Korektúry národných indexov vykonali a číselné indexy do počítača prepísali A. Ferenčíková a M. Chochol. Redakcia do väetkých máp a príslušných indexov zpracovala dodatočne sprístupnené bulharské materiály. Unifikáciu znakov totožných lexém a foriém vyskytujúcich sa na rozličných mapách urobila a počítačovú verziu legénd vyhotovila A. Ferenčíková. Morfológickú interpretáciu jedinečných názvov a v prípade jedinečných výpožičiek aj ich etymológiu vypracoval L. Králik za asistencie A. Ferenčíkovej. Národné indexy do elektronickej väetkých kartografovaných lexém a jedinečných názvov po počítačovom spracovaní máp preverili Ž. Varbot a L. Králik. Počítačovú kartografickú verziu väetkých máp vyhotovil M. Chochol pomocou kartografického počítačového programu MAPola, ktorého autorom je S. Rehuš. Súhrnný abecedný a retrográdny index kartografovaných lexém zostavili A. Ferenčíková a M. Chochol.

Adriana Ferenčíková

INTRODUCTION

Le présent volume de l'Atlas linguistique slave (nommé ci-après OLA) de la série décrivant le lexique et la formation des mots présente une différenciation territoriale du lexique des dialectes slaves lié à l'agriculture comme l'une des branches les plus anciennes de la production des ethnies slaves. Cet ouvrage est le fruit du travail d'une équipe internationale d'auteurs et sa conception théorique et les modalités de solution des problèmes concrets relatifs au traitement cartographique de données dialectales se sont formées progressivement au cours des réunions de travail régulières de la Commission de l'OLA. Le numéro du volume suit l'ordre thématique du Questionnaire de l'OLA (Moscou 1965).

La base documentaire est composée de données dialectales de toute l'aire linguistique slave. Compte tenu de la parenté sémantique et du lien de fait entre les choses, les traits et les phénomènes dénommés, les lexèmes cartographiés sont regroupés en plusieurs domaines thématiques d'ampleur inégale: 1) terre agricole labourée; 2) culture du sol; 3) arbres fruitiers et leurs fruits; 4) légumes et oléagineux; 5) céréales, leurs parties et phases de végétation; 6) récolte et sa protection; 7) plantes fourragères; 8) acteurs et activités; 9) noms des outils, de leurs parties et de leurs propriétés; 10) périodes de temps liés aux travaux agricoles.

Les intitulés des cartes sont identiques aux questions posées dans le Questionnaire de l'OLA. Les lexèmes cartographiés sont introduits sous la forme d'une transcription morphologique généralisante qui permet d'attribuer à la forme d'un mot diverses variantes phonétiques du lexème. Au début de la légende, on trouve des noms d'origine slave, à la fin se trouvent les emprunts d'origine étrangère. La partie non-slave de l'emprunt est placée entre parenthèses, les morphèmes affixaux slaves sont situés en dehors des parenthèses. L'origine de l'emprunt est expliquée dans la partie **Займствованиа** (Emprunts), la préposition **из** signale que le mot étranger a été repris d'une langue donnée sans changement de forme, la préposition **от** exprime que l'emprunt a subi une modification de morphème.

Les différences de premier ordre (notamment les morphèmes radicaux différents, les significations de mot différentes, les traits de motivation distincts etc.) sont représentées par diverses figures géométriques, dont la surface interne, très variée, montre les différences des morphèmes affixaux. La marque portant à l'intérieur une autre figure géométrique signale que le lexème cartographié est un composé. Les constructions descriptives sont représentées à l'aide des marques accompagnées de signes diacritiques sur le côté extérieur.

Le chapitre sur l'Agriculture du Questionnaire de l'OLA contient 42 questions marquées L (lexique), 5 questions marquées LSI (lexique - formation des mots) et jusqu'à 39 questions dédiées prioritairement à la formation des mots. Cependant, la majorité des cartes documente autant les différences lexicales que celles de la formation des mots d'ordres variés au niveau de la diversification territoriale et révèle ainsi le riche inventaire des procédés formatifs dans les langues slaves.

Plusieurs questions du chapitre sur l'Agriculture ont été consacrées à l'étude de la variabilité géographique au niveau sémantique mais faute de données de terrain disponibles seules les réponses à la question **гдло* ont pu être utilisées pour dresser la carte sémantique, et cela grâce aussi au fait qu'elles ont été complétées par les informations obtenues en réponse aux questions L 563 '*железная часть плуга, которая подрезает землю снизу*' (partie de la charrue qui tranche la terre d'en bas) et L 564 '*часть плуга, которая откладывает землю на бок*' (partie de la charrue qui rejette la terre d'un côté). Quant au lexème **жит* repris de la partie sur la Sémantique du Questionnaire, la carte sémantique tient compte des informations recueillies sur les thèmes L 582 '*рожь*' (seigle), L 589 '*пшеница*' (blé), L 595 '*ячмень*' (orge), L 607 '*кукуруза*' (maïs), L 610 '*рожь, пшеница, ячмень, овес и другие злаковые культуры, вместе взятые*' (céréales – appellation générale), SI 611 '*хлеба, которые сеют весной*' (céréales semées au printemps) et SI 612 '*хлеба, которые сеют осенью*' (céréales semées en automne). Toutefois, on peut se faire une certaine image de la diversité sémantique grâce aux cartes consacrées au lexique, au lexique - formation des mots et à la formation des mots plus particulièrement, puisque les mêmes noms se retrouvent sur plusieurs cartes selon leurs significations différentes. Les différentes significations des mots selon les aires géographiques, ou bien leur étendue sémantique plus large, sont signalées dans l'index global des lexèmes cartographiés par des renvois aux diverses cartes.

De l'ensemble des cartes celle intitulée L 601 '*овес*' (avoine – № 50) est la moins morcelée – seuls les dialectes des Slaves du Sud utilisant le nom *зовъ* se distinguent par rapport à la macro-aire utilisant *овъ-ъ*. La carte № 42 L 589 '*пшеница*' (blé) démontre l'opposition entre le nom *рѣ-ен-и-а* et le nom *жит-о* dont l'aire est constituée par des dialectes bulgares de l'est et du nord, des dialectes serbes et croates dans le bassin du Danube, de la partie sud-ouest des dialectes slovaques et de la partie est des dialectes tchèques, tandis que la bordure extrême sud des dialectes macédoniens forme une micro-aire séparée. Une image radicalement différente de la diversité de l'espace linguistique slave est présentée par la carte № 37 L 582 '*рожь*' (seigle). La macro-aire du mot *жит-о* sépare l'aire russe du lexème *ръ-ъ* de l'aire sud rassemblant la moitié sud-ouest des dialectes slovaques et la partie est des dialectes tchèques. Par contre, la carte № 46 L 595 '*ячмень*' (orge) démontre que le territoire linguistique slave est divisé en aires inégales par les variantes dérivationnelles des noms ayant le radical *ječm-*: la variante *ječm-ен-ъ* est propre à tous les dialectes slaves du nord et de l'ouest (excepté les dialectes slovaques de l'est avec le lexème *jar-ъ-ъ*). Ces deux plus petites aires du sud, slovène et macédonienne, sont séparées l'une de l'autre par les dialectes centraux des Slaves du sud utilisant la variante *ječm-ъ*. Les diverses variantes phonétiques de la forme *ječm-ik-ъ* ne sortent pas du territoire linguistique bulgare. Seuls les dialectes russes du nord et du nord-ouest utilisent à côté du nom *ječm-ен-ъ* aussi le lexème *жит-о*.

La différenciation lexicale minimale et la cohérence accrue des aires des appellations du seigle, du blé, de l'orge et de l'avoine reflètent bien la réalité historique selon laquelle les céréales ont depuis très longtemps constitué la composante principale de l'alimentation végétale des Slaves. La sémantique du mot *žito* (№ 60) nous fait découvrir quelle sorte de céréales cultivées était d'importance capitale dans la région donnée.

Les noms de la pomme (№ 2 FSI 476 *Nsg* (j)ablъko/-a) ne sont variés que du point de vue de la formation des mots, ainsi que la plupart des noms de la poire (№ 4 SI 480 'груша') dont les synonymes dul-j-a, dul-in-a ne se manifestent que dans la région des Slaves de l'est. Les dialectes exprimant la signification 'prune' (№ 6 SI 485 'слива') par les noms avec le radical *sliv-* majoritaire sont cotoyés dans la zone linguistique nord par les dialectes tchèques de l'est utilisant les noms *ternъk-a* (kadl)-*etъk-a/-o* et les dialectes tchèques de l'ouest avec le nom (*švest*)-*ъk-a*. Sur le territoire linguistique des Slaves du sud, seule une partie des dialectes slovènes utilisant les noms (*šep*)-*a*, (*švešp*)-*ъk-a*, empruntés à l'allemand autrichien, se distingue de cette macro-aire du lexème *sliv-a*.

L'image beaucoup plus nuancée de la variabilité lexicale des dialectes slaves apparaît avec les noms de légumes qui se distinguent par un pourcentage élevé d'emprunts d'origines variées et par un rayonnement territorial hétérogène. Ces emprunts suggèrent la réponse à la question de l'origine de l'ethnie non-slave par laquelle les Slaves ont découvert de nouvelles variétés de légumes, ou bien par laquelle ils ont appris – lors de l'extinction du nom autochtone par un nom étranger – de nouvelles techniques de culture. Font exception dans ce groupe thématique les noms de l'ail (№ 20 L 519 'чеснок') connu des Slaves depuis la nuit des temps. Le groupe entier des dialectes slaves de l'est et de l'ouest (sauf le sorabe avec l'emprunt allemand *knoblauch*) et les dialectes de la bordure de l'espace linguistique des Slaves du sud utilisant les variantes dérivées autour du radical *šesn-* font face aux dialectes macédoniens et bulgares du sud avec le lexème *lukъ* 'ail', ainsi qu'aux dialectes de la partie centrale de l'espace des Slaves du sud qui utilisent dans le même sens les constructions descriptives *belъ lukъ*, *šesn-ovъ lukъ*, tandis que les locutions *šernъ lukъ*, *šern-enъ lukъ* y portent la signification 'oignon'.

Le lexème *lukъ* 'oignon' (№ 19 L 518 'лук') délimite l'aire linguistique russe par rapport à l'aire ukrainienne-bélorusse et slave de l'ouest où l'emprunt allemand (*cibul*)-*j-a* s'est répandu. Ce lexème *lukъ* porte le sens identique également dans les dialectes limitrophes slovènes-croates d'un côté et bulgares de l'autre. Les dialectes macédoniens et serbes du sud sont rassemblés dans une aire commune par l'emprunt grec (*kromid*)-*ъ*.

Les divers processus d'adaptation phonétique et morphologique des mots d'origine étrangère, aspects de motivation et de dénomination, mécanismes de formation des mots, glissements ou mouvements sémantiques sur l'axe nom de base ~ nom marqué sont bien illustrés dans les dialectes slaves par les noms de la pomme de terre, du maïs, de la tomate et du tournesol – dont l'Europe n'a fait connaissance qu'à l'époque moderne. Dans les dialectes russes, plusieurs dialectes ukrainiens, biélorusses, polonais et dans la moitié est des dialectes bulgares les maintes variantes des noms de la pomme de terre trouvent leur origine dans le mot allemand *Kartoffel*; par contre sur le vaste territoire des Slaves du sud et dans la plupart des dialectes slovaques, ils proviennent du mot allemand *Grundbirne*. Le calque du mot allemand *Erdapfel* a donné l'appellation descriptive *zemъsk-o jablъk-o*, toujours vivant dans les dialectes tchèques de l'est. Sa première partie était à l'origine des noms comme *zemъkъ*, *zemъnъ-jъkъ*, ou bien c'était le lexème *jablъk-o* qui a pris la signification 'pomme de terre' par transposition du noyau sémantique au substantif. Dans les dialectes de l'Ukraine du nord-est et du sud-ouest et dans le petit groupe des dialectes à la frontière entre la Slovaquie et la Pologne, ce sens est devenu une des significations du lexème *repъ*. Les apparitions exceptionnelles dans la zone linguistique des Slaves du sud (*turъsk-a repъ*, *repъ-ic-a*, *po-zemъnъsk-a grauъkъ-a*) signalent une légère tendance à remplacer un emprunt par un mot du pays. La dénomination de la pomme de terre par deux ou plusieurs lexèmes synonymes d'ordres différents est caractéristique pour une partie des dialectes tchèques et polonais.

La carte № 54 L 607 'кुकурьца' (maïs) présente les noms les plus répandus ayant une origine turque avec les radicaux (*kukuruzъ*)-, (*kuruzъ*)-, (*kukuryzъ*)-, (*kukurъ*)-, (*mumuruzъ*)-, (*muruzъ*)-. Les noms (*misirъkъ*)-a (*mac.*, *bulg.*), (*arapъkъ*)-a (*bulg.*), *turъšic-ic-a*, *turъkъ*-a (*sln.*), *turъkъ-ynъ-jъ*-a, *turъkъ-ynъ-jъ* (tch.) trouvent leur origine dans les dénominations diverses traduites comme 'blé égyptien', 'blé arabe', 'blé turc'. L'emprunt à l'allemand (*majsъ*)-*ъ* n'est utilisé que dans les dialectes sorabes et polonais de l'ouest. La signification 'maïs' est exprimée par les noms du pays *ръenъkъ*-a, *ръenъičъkъ*-a dans les dialectes ukrainiens de l'est et macédoniens, le mot *žit-o* a adopté cette signification dans la partie des dialectes slaves du sud.

Quant aux noms de la tomate (№ 18 L 514 'помидор'), le signe principal de la diversité des dialectes slaves constitue l'origine de l'emprunt: dans la zone polonaise et slave de l'est le nom (*pomidorъ*)-*ъ* provient du nom italien au pluriel *pomodoro*, dans la partie des dialectes slovaques et tchèques et la moitié

ouest de l'espace slave du sud les appellations de ce légume sont issues du mot allemand *Paradeisapfel*. Son calque a donné les noms *rajъsk-o ablъčъk-o*, *rajъčъ*, *rajъčъ-etъk-o* dans les dialectes tchèques, les lexèmes *rajъč-in-a*, *rajъč-akъ* dans les dialectes slovaques de l'ouest. L'est de la zone slave du sud a conservé l'emprunt turc (*patližanъ*)-*ъ*.

La forte sensibilité du tournesol à la lumière du soleil a provoqué l'apparition des noms avec le radical *sъln-* sur tout le territoire linguistique slave. La carte № 21 SI 521 'подсолнечник' démontre la différenciation géographique sur la base des divers modèles de formation des mots et des affixes. Selon les modèles de la formation des mots la région nord des langues slaves se divise en une macro-aire occidentale avec les dérivés de type base + suffixe, et une macro-aire orientale couvrant toute la Russie avec les dérivés de type préfixe + base + suffixe. A l'exception des dialectes slovènes et croates limitrophes utilisant les noms créés à l'aide des suffixes, les dialectes de la région slave du sud se distinguent par rapport aux autres dialectes slaves par leurs noms à double radical comme *sъlnъc-o-krečъ*, *sъlnъc-o-gledъ*, *vrtъ-i-sъlnъc-o* qui sont des calques des noms grecs et italiens.

Les exemples cités ont pour but de montrer différents types et facteurs de la diversification géographique de l'espace linguistique slave. En général, les cartes du présent volume témoignent du caractère hétérogène de cet espace – certaines cartes présentent un petit nombre d'aires clairement délimitées, d'autres offrent une image détaillée de la diversité dialectale – cf. la carte № 13 L 502 'капустра' (chou) et la carte № 86 L 690 'картофельная ботва' (feuillage de la pomme de terre) –, d'autres cartes informent sur le fait que dans les vastes régions une signification est souvent portée par un ou plusieurs lexèmes (cf. les cartes № 11 et № 24).

En dehors des noms largement répandus dans de nombreuses aires, nous y trouvons également des noms uniques qui sont souvent des archaïsmes ou des innovations lexicales. Leur interprétation morphologique ainsi que, pour ce qui est des emprunts rares, leur origine figurent dans la partie destinée au commentaire de la carte. Dans l'index récapitulatif des lexèmes cartographiés, ils sont suivis de la lettre e derrière le numéro de la carte correspondante.

Un grand nombre de cartes présente l'opposition dénomination simple ~ construction syntaxique descriptive. Les mots composés, illustrant dans la documentation tout le paysage linguistique slave, sont relativement plus concentrés dans les dialectes slaves de l'est (cf. les cartes № 11 et № 87).

Le volume intitulé **l'Agriculture** est constitué des cartes de plusieurs groupes lexicaux rassemblés selon la catégorie lexico-formative et/ou les moyens de dénomination. Les différences des formants lexicaux ou des moyens de dénomination, détaillées sur les cartes analytiques, sont reprises et démontrées de manière généralisante par les cartes synthétiques consacrées à la formation des mots et à la dénomination. Leur objectif primordial est d'informer sur la répartition géographique des formants lexicaux et des types de dénomination, mais elles reflètent aussi le degré de leur productivité. Une seule carte s'intéressant à la motivation (№ 94) expose les différences entre les traits motivants des noms du bleuet.

Maintes cartes décrivant les différents phénomènes apportent de nombreuses informations sur les influences des autres langues. Elles démontrent comment les mots étrangers pénètrent dans le système morphologique et lexical des dialectes slaves, comment ils sont modifiés par les moyens linguistiques autochtones, ou bien comment les mots d'origine étrangère éliminent progressivement les mots du pays, ou provoquent des mutations dans leur structure sémantique, lors de l'implantation de nouvelles techniques de culture. Etant donné que la vie rurale formait le fondement de la culture des Slaves depuis la préhistoire, la plus grande partie du lexique présenté sur les cartes de ce volume appartient aux couches les plus anciennes du vocabulaire de base de toutes les langues slaves.

La distribution des cartes analytiques dans ce volume correspond à l'ordre des questions de la partie thématique du Questionnaire de l'OLA. La deuxième série de cartes rassemble les cartes synthétiques vouées à la formation des mots et la dénomination et la troisième série s'intéresse aux emprunts. Le volume se termine par deux index généraux des lexèmes cartographiés – alphabétique et inversé.

Ont participé à l'élaboration de ce volume: la Commission internationale de l'OLA, toutes les commissions nationales, la sous-commission morphologique, la section du lexique et de la formation des mots de l'OLA et le comité de rédaction. Par décision de la Commission internationale de l'OLA, la rédaction et la publication du volume ont été confiées à la Commission nationale slovaque de l'OLA.

Adriana Ferenčíková
Trad. par Alena Anetová

FOREWORD

This volume of the lexico-morphological series of the Slavic Linguistic Atlas (hereafter OLA) presents regional differentiation among the Slavic dialects in the lexicon of agriculture, one of the oldest production activities of the Slavs. It is the result of the work of an international collective of authors, and its theoretical approach and methodology for solving concrete problems related to the mapping of dialect data were established during regular working sessions of the OLA Commission. The number of this volume corresponds to the sequence of topics in the OLA Questionnaire (Moscow 1965).

This volume contains dialect data from the entire Slavic language territory. On the basis of the closeness in meaning and the material relatedness among the realia, attributes, and phenomena treated in the volume, it is possible to group the mapped lexemes into narrower thematic categories of unequal size: 1) agriculturally tilled land; 2) soil cultivation; 3) fruit trees and their fruits; 4) vegetables and oil-bearing plants; 5) grains, their parts, and their growth phases; 6) the harvest and its storage; 7) fodder crops; 8) actors and activities in the agricultural enterprise; 9) names of tools, their parts, and their features; 10) time periods connected with specific work in the fields.

The titles of the maps correspond to the titles of the questions in the OLA Questionnaire. The mapped lexemes are given in a generalized morphological transcription, which allows for the correlation of the different phonetic variants of a lexeme to a single word form. The legend for each map begins with the forms that are of Slavic origin followed by foreign borrowings. The non-Slavic portion of each borrowing is given in round brackets; Slavic affixes follow after the brackets. The origin of each borrowing is explained in the part entitled **Займствования**; the preposition **из** signals that the foreign word was borrowed from the original language without any formal changes; the preposition **от** indicates that the borrowing is morphologically modified.

Differences of the first degree (e.g., different root morphemes, different meanings of the word, different motivating attributes, etc.) are designated with different geometric shapes; differences in affixes are indicated with different internal patternings of the geometric shapes. A symbol that is inscribed with another geometric shape indicates that the mapped lexeme is a composite form. Periphrastic constructions are designated by symbols with diacritic markings external to the symbol.

In the section on Agriculture in the OLA Questionnaire, in addition to the 42 questions designated L (lexical) and the 5 questions designated LSI (lexico-morphological) there are up to 39 questions that deal primarily with issues of word formation. The overwhelming majority of the maps, however, document both lexical and morphological differences with varying degrees of regional differentiation and testify to the rich inventory of derivational devices in the Slavic languages.

In the chapter on Agriculture, several questions were designed to help determine geographic distribution on the semantic level but, due to insufficient field data, semantic maps could be created only for material from the question *ordlo, aided by the fact that it could be supplemented with data from the questions L 563 'железная часть плуга, которая подрезает землю снизу' (the part of a plough that cuts the earth from below) and L 564 'часть плуга, которая откладывает землю на бок' (the part of a plough that moves dirt aside). For the lexeme *žitо, taken from the Semantics part of the Questionnaire, data is also drawn into consideration from the questions L 582 'рожь' (rye), L 589 'пшеница' (wheat), L 595 'ячмень' (barley), L 607 'кукуруза' (maize), L 610 'рожь, пшеница, ячмень, овес и другие злаковые культуры, вместе взятые' (grain – comprehensive term), Sl 611 'хлеба, которые сеют весной' (spring crops) and Sl 612 'хлеба, которые сеют осенью' (winter crops) for creating the semantic map. A certain picture of differentiation on the semantic level can, however, also be obtained from the lexical, lexico-morphological, and morphological maps of this volume, since the same forms are repeated with different meanings on several maps. Geographically divided meanings of words, or their broader semantic range, are signaled by references to multiple maps in the comprehensive index of the mapped lexemes.

In the entire collection of maps, the least divided is the map L 601 'овес' (oats – № 50) – only the South Slavic dialects with the form zob-ъ are separated from the macroarea of the word ovs-ъ. Map № 42 L 589 'пшеница' (wheat) shows the opposition of the form pš-en-ic-a against the form žit-o, whose area is formed by the eastern and northern Bulgarian dialects, the Serbian and Croatian dialects in the Danube basin, the southwestern part of the Slovak dialects and the eastern part of the Czech dialects. A separate microarea is formed by the southernmost region of the Macedonian dialects. A diametrically distinct picture of the segmentation of the Slavic language territory is shown on map № 37 L 582 'рожь' (rye). The macroarea of the word žit-o divides the entire Russian area of the lexeme rž-ъ from its southern area that includes the South Slavic dialects as well as the southwestern half of the Slovak dialects and the eastern part of the Czech dialects. Map № 46 L 595 'ячмень' (barley), on the other hand, documents that the Slavic language territory is divided into unequal areas by derivational variants of forms with the root jěčm-: the variant jěčm-en-ъ is found in all East Slavic and West Slavic dialects (except in the East Slovak dialects with the lexeme jar-ъ-ъ). Its two smaller South Slavic areas, Slovene and Macedonian, are separated from each

other by the central South Slavic dialects with the variant jěčm-ъ. The various phonetic variants of the form jěčm-ik-ъ do not extend beyond the Bulgarian language territory. Only in northern and northwestern Russian dialects is the lexeme žit-o used in addition to the principal form jěčm-en-ъ.

The minimal lexical differentiation and the compact areas of the individual names for rye, wheat, barley, and oats reflect well the historical fact that grains long constituted the main component of vegetable nourishment for the Slavs. The geographically differentiated semantics of the word žito (№ 60) on the other hand testifies to which type of grain had primary agricultural significance in a given region.

The names for apple (№ 2 FSl 476 Nsg (j)abl'ko/-a) have only derivational variants, and the same is true, in principle, also for pear (№ 4 Sl 480 'груша'), since the synonymous forms dul-j-a, dul-in-a appear only in certain places in the East Slavic region. In the North Slavic zone, dialects expressing the meaning 'plum' (№ 6 Sl 485 'слива') with forms of the root sliv- are dominant. Only eastern Czech dialects with the forms tьm-ъk-a and (kadl)-et-ъk-a /-o and western Czech dialects with the form (švest)-ъk-a differ. In the South Slavic language territory, a part of the Slovene dialects are separate from the macroarea of the lexeme sliv-a with the forms (šep)-a, (ševšp)-ъl-ъ borrowed from Austrian German.

A considerably more mixed picture of lexical segmentation of the Slavic dialects is provided by the names of vegetables, distinguished by a high percentage of borrowings of various origins and different territorial ranges indicating through which non-Slavic group the Slavs became acquainted with the individual types of vegetables or from whom – with the displacement of a native name by a foreign one – they took on new agricultural practices. The exception in this thematic group is the names for garlic (№ 20 L 519 'чеснок'), a plant that the Slavs knew from the earliest periods. Compared to the entire East Slavic-West Slavic language group (except for Sorbian, with the German borrowing *knoblauch*), and compared to the dialects of the peripheral parts of the South Slavic language zone with derivational variants of the root česn-, the Macedonian and southern Bulgarian dialects have the lexeme luk-ъ 'garlic', and the dialects of the central part of the South Slavic territory use periphrastic constructions with the same meaning: bel-ъ luk-ъ, česn-ov-ъ luk-ъ, while the combinations čьm-ъ luk-ъ, čьrv-en-ъ luk-ъ in those regions have the meaning 'onion'.

The lexeme luk-ъ 'onion' (№ 19 L 518 'лук'), on the other hand, serves to delimit the Russian language region vis-à-vis the Ukrainian-Belarusian and West Slavic regions with the German borrowing (cibul)-j-a. The same meaning also occurs with the lexeme luk-ъ in the Slovene-Croatian border dialects on the one hand and in the Bulgarian dialects on the other hand. The Greek borrowing (kromid)-ъ unites the Macedonian and southern Serbian dialects into a single area.

Various processes of phonetic and morphological adaptation of words of foreign origin, motivating and nominating aspects, derivational processes, semantic shifts or movement on the axis basic name ~ marked name are all shown by the Slavic dialects in the names of potatoes, maize, tomatoes, and sunflowers, plants that Europe first encountered in the modern era. In Russian, many Ukrainian, and Belarusian dialects, in the majority of Polish dialects, and in the eastern half of the Bulgarian dialects, the many variants of the names for potatoes originate in the German word *Karoffel*, while in the expansive South Slavic territory and in the majority of Slovak dialects the variants derive from the German expression *Grundbirne*. The periphrastic form zem-ъsk-o jabl-ъk-o, still found in eastern Czech dialects, is a calque of the German word *Erdapfel*. From the first member of this periphrastic expression arose forms of the type zem-ak-ъ, zem-ъn-j-ak-ъ, or the lexeme jabl-ъk-o itself acquired the meaning 'potato' by transfer of the semantic core onto the substantive. In the dialects of northeastern and southwestern Ukraine and in a small group of dialects on the Slovak-Polish border this meaning became one of the meanings of the lexeme řep-a. Individual cases from the northern part of the South Slavic language zone (tur-ъsk-a řep-a, řep-ic-a, po-zem-j-ъn-ъsk-a gruš-ъk-a) signal only a weak tendency to displace the borrowing with a native word. The designating of potato with two or more synonymous lexemes in different degrees of use is characteristic for part of the Czech and Polish dialects.

Map № 54 L 607 'кукуруза' (maize), on the other hand, shows forms of Turkish origin to be geographically most widespread with the roots (kukuruz)-, (kuruz)-, (kukuryz)-, (kukur)-, (mumuruz)-, (muruz)-. The forms (misir)-ъk-a (Macedonian, Bulgarian), (arap)-ъk-a (Bulgarian), tur-ъš-ic-a, tur-ъk-a (Slovene), tur-ъk-yn-j-a, tur-ъk-yn-j-ъ (Czech) have their origins in foreign names with a literal translation 'Egyptian wheat', 'Arabic wheat', 'Turkish wheat'. The borrowing (majs)-ъ from German occurs only in Sorbian and western Polish dialects. Eastern Ukrainian and Macedonian dialects express the meaning 'maize' using the native forms pš-en-ъk-a, pš-en-ic-ъk-a; the word žit-o acquired this meaning in part of the South Slavic dialects.

In the case of the names for tomato (№ 18 L 514 'помидор'), the origin of the borrowing is again the chief hallmark of the division of the Slavic dialects: the form (pomidor)-ъ in the Polish-East Slavic region is from the Italian plural form *pomodoro*; in part of the Slovak and Czech dialects and in the

western half of the South Slavic dialect region the names of this vegetable come from the German word *Paradeisapfel*. Through calquing this word Czech dialects have the forms raj-ъsk-0 abl-ъδ-ъk-0, raj-ъδ-ъ, raj-ъδ-ъt-ъk-0, and western Slovak dialects have the lexemes raj-ъδ-in-a, raj-ъδ-ak-ъ. The eastern half of the South Slavic dialect region has the Turkish borrowing (patližan)-ъ.

The sunflower's striking responsiveness to the sun gave rise to its native name with the root sьln- in the entire Slavic language territory. Map № 21 Sl 521 'подсолнечник' presents the geographic distribution on the basis of the various derivational models and derivational affixes. Based on the derivational models, the northern region of the Slavic languages is divided into a western macroarea with derivations of the type: derivational base + derivational suffix; and an eastern, Russian macroarea with derivations of the type: prefix + derivational base + suffix. With the exception of the Slovene and bordering Croatian dialects with forms created only through suffixation, the dialects of the South Slavic region, in contrast with the remaining Slavic dialects, are distinguished by forms with two roots of the type: sьln-ъc-0-krъъ, sьln-ъc-0-gled-ъ, vьrt-i-sьln-ъc-0, that are derivational calques of the Greek and Italian names.

The examples cited above are intended to outline different types and factors in the geographic division of the Slavic language territory. On the whole, the maps of this volume show its uneven division – some maps present a small number of clearly bounded areas, on other maps the division of dialects is extremely intricate – see, for example, map № 13 L 502 'капуста' (cabbage) and map № 86 L 690 'картофельная ботва' (potato greens), additional maps show that in large dialect regions the same meaning is expressed by two or more lexemes (see, for example, maps № 11 and № 24).

In addition to showing forms that create areas of different sizes, the material also provides examples of unique formations. These are usually archaisms or derivational innovations. Their morphological interpretation and, in the case of unique borrowings, also their origin is given in the commentary portion of the map. In the comprehensive index of the mapped lexemes they are identified with the letter e following the number of the map.

A large number of the maps present the opposition: single-word nominations ~ periphrastic syntactic constructions. Compound forms, represented throughout the Slavic language territory in the atlas materials, have a relatively greater concentration in the East Slavic dialects (compare, for example, maps № 11 and № 87).

This volume, **Agriculture**, contains maps of several groups of derivational phenomena interconnected on the basis of the same derivational category and/or methods of nomination. Synthetic derivational and nominational maps show in a generalizing fashion the differences in the derivational formants or the methods of nomination presented on the individual analytic maps. Their goal is not only to show the geographic extent of the derivational formants and nominating types, but also to illustrate the degree of their productivity. The only motivational map in the volume (№ 94) presents the differences in the motivating attributes of the names for cornflower.

Many maps of individual phenomena contain rich information about the influence of non-Slavic languages. Among other things, they document how foreign forms are integrated into the morphological and derivational systems of the Slavic dialects, how they influence the naming of new phenomena using native linguistic resources, or how words of foreign origin displace native expressions or cause shifts in their semantic structure in the acceptance of new agricultural practices. However, since the agricultural way of life was a basic part of the material culture of the Slavs from prehistoric times, the largest part of the lexicon represented in the maps of this volume belongs to the oldest layers of the basic lexical stock of all the Slavic languages.

The order of the analytic maps in the volume corresponds to the ordering of the questions in the thematic part of the OLA Questionnaire. The synthetic derivational and nominational maps constitute the second section of the map part of the volume, and the synthetic maps of borrowings make up the third section. Two comprehensive indexes of the mapped lexemes – an alphabetical index and a reverse index – round out the volume.

The following groups participated in the preparation of the present volume: the OLA International Commission, all national commissions, the morphological subcommission, the lexico-morphological section of OLA, and the editorial board. By decision of the OLA International Commission, the Slovak National Commission of the OLA was charged with the editing and publication of this volume.

Adriana Ferenčíková
Translation by Mark Richard Laversdorf